

DR. FRICZ-MOLNÁR PÉTER
Balassi Bálint selmeci kalandjai: „vígán laktunk, nem tagadjuk”

Háborúskodás, udvarlás, verselés, pereskedés: Balassi Bálint (1554-1594) reneszánsz költő életének tömör jellemzői e szavak. A Balassa család ifjú tagja hevesen üzte mindegyiket és karakteressége a selmeci és zólyomi városvezetéshez írt ironikus leveleiből is kitűnik.¹ Ezekből megtudhatjuk, hogy a magyar irodalom első klasszikusa a selmeci bányászokról, bányapolgárokról igen sarkos véleményt mondott és a középkorias nyelvezet ellenére manapság is jól érthetőek – minimum érdekesek, de inkább szórakoztatóak – az indulatszavai, melyek mögött tragikomikus élethelyzetek álltak.

Fürdőzés, sértődés, kötekedés-gúnyolódás és pofozkodás – összességében botrány – volt 1578. január 21-én a szklenói fürdőben.² A fürdőző Balassi zokon vette a mellé telepedő selmeci bányapolgár Rubigall Pál unokaöccsének jelenlétét, aki emiatt kigúnyolta Balassit, ő pedig az „*ok nélkül kifigurázó gyerkőcöt jól megverte*”.³ Ezt a környékbeli földesúr és – nem selmeci, hanem – zólyomi háztulajdonos, ott „csapláló” (=bormérő) Balassival amúgy is haragos, magukat az ügyben a Rubigallokkal azonosító selmeci tanács nem hagyta annyiban és 1587. január 27-én tollat ragadtak: „*Üdvözetünket és ajánlásunkat, Nagyságos Balassa úr! Irántunk tanúsított nagy megvetéssel hallottuk, hogy Nagyságod nem csupán, minden ok nélkül, ő császári és királyi felsége bányabírájának szolgáját néhai Rubigall Pál örökösének fürdőjében kegyetlenül elverte és nagy megvetést tartalmazó szavakat mondott ellenünk (tisztesség ne essék szólván, hogy te reánk szarni akarsz), hanem ama fürdőnek szabadságát, mint az örökösök jószágigazgatója a dologról panaszkodik, megsértetted.*”⁴

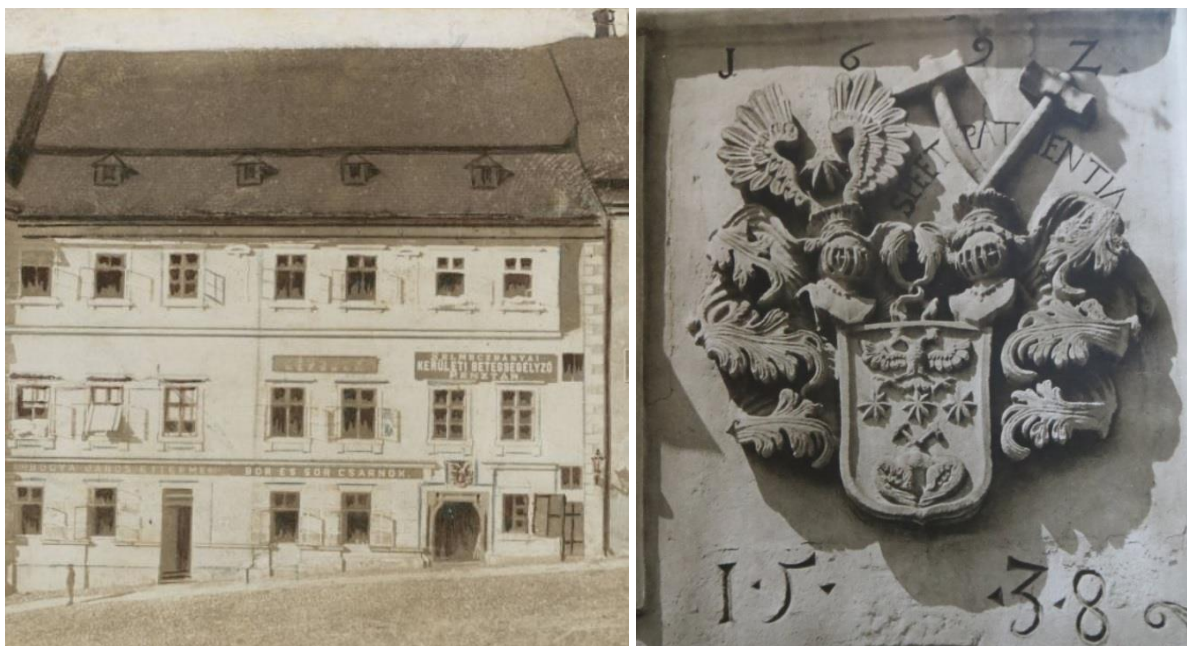
¹ Balassi Bálint életéről és (Balassa családnevű rokonainak is) a selmeciekkel történő levelezéséről számos történeti feldolgozás készült. Ezeket lásd – többek között – Richter Ede: Két episod Balassa Bálint életéből. In. Századok, 36. (1902) 912-917.; Eckhardt Sándor: Az ismeretlen Balassi Bálint. Budapest, 1943.; Eckhardt Sándor: Új fejezetek Balassi Bálint viharos életéből. Budapest, 1957.; Ján Kloc: Adalékok Balassi Bálint életrajzához. In. Irodalomtörténeti közlemények, 69. (1965) 4. sz. 487-497.; Virovecz Nándor: A bányák, a főurak és a Leányvári Boszorkány. Levelek Selmecebánya és a Balassa család kapcsolatához (1533-1549). In. Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények, (2021) 199-257.

Szépirodalmi jellegű írások – többek között – a következők: Richter Ede: Balassa Bálint és a selmeciek. In. Magyar Nemzet, 21. (1902) 156. sz. 1-4. (júl. 2.); Budapesti Hírlap, 27. (1907) 135. sz. 21. (jún. 7.); Szitnyai Zoltán: Balassi Bálint és a selmeciek. In. Budapesti Hírlap, 54. (1934) 187. sz. 13. (aug. 19.); Szitnyai Zoltán: Balassi Bálint és a selmeciek. In. Hadak Útján, 15. (1963) 169. sz. 13-15.

² Ján Kloc: i. m. 487.

³ Budapesti Hírlap, 27. (1907) 135. sz. 21. (jún. 7.)

⁴ Eckhardt S.: Új fejezetek i. m. 18.

1. kép: a Rubigall-ház az 1900-as évek elején és a kapu feletti családi címer a selmeci Szentháromságtéren

Nyomban, másnap jött is a válasz Selmecre, de Balassi nem ijedt meg a befolyásos bányaváros tanácsától, ahogy a szentháromságtéri Rubigall-ház (1. kép) nemes⁵ bányapolgár lakóitól sem. „Bevallom, hogy az engemet ok nélkül csúfoló fickót emberül meghánytam. Ezzel azonban sem a fürdő szabadságának nem ártottam, sem a ti autoritásotokat nem kisebbittem. Hogy pedig benneteket illetlen szóval, szitokkal gyaláztalak volna: nem tudom, ki hitette el veletek. Bizony arcátlanul hazudott. Tudjátok, hogy nem holmi alávaló nemzetségből származom, gyermek sem vagyok s valami tanultságom is csak vagyon; hozzátehetem, hogy sok országokban és udvaroknál forgottam, mégis elhittétek, hogy olyasmit mondtam volna, mit csak mosdatlan szájjal ismételhettek. Avagy eleim példáját, kik az ilyenektől mindenkor távol állottak, ne tartanám követésre méltónak? Vagy ha volna is némi vadság és durvaság természetemben (a selmeciek ezt is szemére hányták leveleikben), a műzsákkal való társalkodás, a tisztos tanulás, hosszú vándorlásaim s az udvari élet szokása meg ne szelídítettek volna? Nyilván azt hiszitek, nem tudom, hogy kocódni (=veszekedni), versenyt szitkozódni, gyerkőcök és asszonyok dolga, nem pedig nemes férfiakhöz illő dolog. De ha oly paraszt volnék is, hogy afféle trágárságokat kibeszélni nem pirulna orcám, nem vagyok oly gyáva, hogy valamit egyszer mondtam, azt hazug szájjal eltagadjam. Higgyétek meg, az én ereimben is vér buzog és nemes indulat lakozik az én szívemben. Annak okáért akár az én levelemnek, akár az engem gonoszul rágalmazók beszédének adjatok hitelt, nem törődöm vele. Arra sem szükség intenetek, hogy efféle tragédiáktól ennek utána megtartózkodnám, mert sem tragédia- sem komédia-játszó nem vagyok. Kérlek is, hogy engem tragédiás vagy komédiás nevezettel ezentúl ne illessetek, mert én sem szűkölködöm ám a szó bősége nélkül s oly nevet találok ragasztani reátok, hogy bizony megperzsel benneteket. Még ezzel a kopott közmondással éltek írásotokban: Erőt erővel. Ízetlen szó, üres beszéd. Mert ugyan – kérdem – ki félne tőletek? Istenemre! Nem is tartalak magamra nézve félelmeseknek; nyomorult nép vagytok, kiket Isten a bányák örök szolgaságára kárhoztatott, amiből ugyan nem nagy dicsőség sugárzik reátok, hiszen alig terjed túl házatok küszöbén híretek. Ezt adom

⁵ Nagy Iván: Magyarország családai. Címerekkel és nemzékrendi táblákkal. 9. kötet. Pest, 1862. 792.

*nektek válaszul most; értsétek tetszésetek szerint. Isten veletek!*⁶ Ezt követően a selmeciek elégtételt kérő szándéka megcsappant, végül márciusban a város és annak alsó részén majorsággal (2. kép) is rendelkezett Rubigall-család egyaránt elállt a királynál emelt panasz – becsületsértési jellegű pereskedés – további tárgyalásától.

2. kép: az egykori Rubigall-major 1869-ben a város alsó részén, a későbbi dohánygyár épülete környékéről

1583 pünkösöd környékén ugyancsak bajba jutott Balassi. A végvári vitéz költő egy Zólyom közeli országúton a selmeci illetőségű, csinos és özvegy Szommernét udvarló szavakkal köszöntötte lováról. Ezt követően – bajosan tudjuk ma a teljes igazságot, meg hogy miként esett a dolog többi része, de – az „országúti kaland” végeztével a még mindig haragos selmeci és a zólyomi városvezetők újabb panaszt tettek a főispánnál és a királynál is, miszerint polgártársnőjükkel Balassi erőszakoskodni próbált.⁷ Balassi erre magyar nyelvű levélben válaszolt, melyben erélyesen tagadta az ellene felhozott inzultációs vádakat. *„Írták azt én magam felől, hogy én asszonyállatot szabad utában nemcsak megfertéztetem, hanem még ugyan megfosztottam volna. Erre azt felelem, hogy hazudnak tisztességemben praktikáló áruló kurvájok és beste (=hitvány) kurva fiai; sem szándékom, sem dolgom ilyen nem volt, amint az ideig sem rapina (=rablás) sem violentum adulterium (=erőszakos házasságtörés) rám soha nem bizonyosodott; hiszem Istent, hogy soha ezután sem bizonyosodik.”* Ezt követően Balassi nehezményezte, hogy miért – egyből – a királynál pereskedtek ellene a zólyomiak, akik *„sem oly szegények, hogy arra való költségek nem volna, sem oly bolondok, hogy perelni nem tudnának. ... Őfelségének igaz helyett hamisat és bizon(ság) gyanánt hazugságot írtak volt. Írták azt is, hogy én éjjel-nappal iszom, és hogy én mind szolgálaimmal eszve sybarita (=elzüllött, élvhajhász) életet viselek. Ebben is hazudtak mind tisztességemnek ... híres kurvájok, mert mi soha természet ellen⁸ nem éltünk, sőt az sybaritica élet minemű legyen, Isten abban bizonyságom, hogy soha nem tudom. Hogy vígan laktunk, nem tagadjuk; de mi*

⁶ Richter E.: Két episod i. m. 913-914.

⁷ Ján Kloc: i. m. 489-491.; Két episod i. m. 914-915.; Más hasonló eset feldolgozását lásd Zolnay László: Hajniki kantilénák. Költők és vértanúk egy kicsiny felföldi faluban. In. Kortárs, 26. (1982) 2. sz. 303-307.

⁸ A „természet ellen” szövegrész az antik görög világot ismerő Balassinál a „fiúszerelem, görög módra” (erasztész és erómenosz kapcsolatát), azaz a homoszexualitást jelenthette. Balassi némi iróniával és igazságként írhatta, hogy „soha természet ellen” nem élt, amit erősített az országúti kaland is a selmeci özvegyasszonnyal.

azzal sem bírót, sem más polgárt meg nem bántottunk; abban pedig az én italomban mi ellenek lehetett nekiek, soha nem tudom, holott sem az kurwa annyok ... borát, sem az kurwa bestia attyok keresményét nem ittuk, hanem az mi magunkét költöttük. ... Írták azt is, hogy feleségek, sem gyermekek tőlünk békével nem maradhatnak, de az eb orcák, bár ne többet nevezzenek, hanem csak egyet, mely asszonyembert avagy leányt igyekeztem én itt megszegyeníteni. Ha feleségek jámbor, mért féltik, ha tугyák, hogy aranyat rosda nem fog. Ha pedig nem az, mért őrzik, holott tугyák, hogy az Filelphus gyűrűje (=a feleség szeméremtestén a férj gyűrűs ujja) nélkül meg nem oltalmazhatják. De rövideden szólóan, valamit én reám és az én szolgálaimra írtak, hazuttak tőkéletlen árulóival benne. Ez legyen én tőlem válasz”.⁹ A levél Sybarita és a Filelphus gyűrűje része a reneszánsz kor (részben) antik műveltségű emberére utal, ugyanakkor a szalonképtelen kifejezéseket a végvári katonaélet – és talán némi „az mi magunké”, azaz saját bor – elfogyasztása is ihlette. Végül ez a peres ügy is a felek közötti egyezséggel – valójában inkább Balassi Bálint (3. kép¹⁰) sikerével – zárult 1584 májusára.

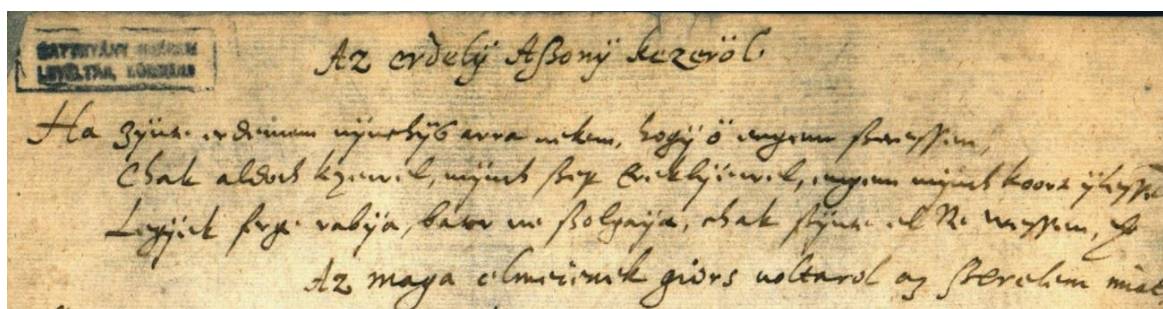
3. kép: Balassiról készült festmény (Keresztény Múzeum, Ltsz. 59.1059)

A selmeci érintettségű fürdős- és országúti kalandok, majd perek mellett nem lepődhetünk meg azon sem, hogy egy ismeretlen személy akkoriban név nélküli – Baker Béla (1883-1941) egykori selmeci levéltáros és múzeumi őr szerint akár Balassi által írt – gyalázkodó jellegű verssorokat függesztett ki a selmeci főtéri Szent Katalin templom kapujára. „Ty Selmechányai polgárok kyk vattok / Mert ty igen hazugok vattok / Ott is arattok, ahol nem szántottatok / Mert az nereségből részt kívántok / Kire nem váltok méltók, / Mert értünk ország kapitánnak

⁹ Richter E.: Két episod i. m. 916.; Ján Kloc: i. m. 497.

¹⁰ Balassi Bálintról készült festményt az esztergomi Keresztény Múzeum őrzi: <https://www.keresztenymuzeum.hu/collections.php?mode=work&wid=223&page=0&vt=> (letöltés: 2022.03.30.)

írtatok / Kire röviden lőtt választok. / Azért ne haragudjatok / Mert ezúton nem hiszik el szótok. / Jobb nektek az bőrt foltozni / És az varga sulafát övetek mögé nyomni. / Ez való ty nektek németek, / Mert ebben születetek / Azért igazat mondjatok / És minden álnokságot elhagyjatok, / Mert ez nem fogják szótokat hinni / Ha gyakran hazugságtok fogtok költeni. / Azért hála Istennek, megjött kapitányunk, / Ki itten Tirannusok ellen leszen oltalmunk.” A helyi születési író, Szitnyai Zoltán (1893-1978) szerint a selmeciek Balassira, a magyar költőre és végvári vitézre büszkék lehettek „akkor is, ha valóban ő volt az őseinket megszégyenítő vers soha ki nem derített szerzője.”¹¹

4. kép: Részlet Balassi 1593-as saját kezű verskéziratából („Az erdélyi asszony kezéről”, Magyar Nemzeti Levéltár OL 1313. 268. cs. 326. sz.)

Balassi Bálint – „Valen’ Balassa de gyarmath” néven – latinul írt udvarias és a hivatalos érintkezésben formalizált levelet is a bányaváros vezetőinek. Ebben a „*Nemes Selmec város bölcs és előkelő urainak, bírójának (polgármesterének) és esküdt tanácsurainak, tekintetes barátainknak és szomszédjainknak*” megszólítást használta. E levelében mindvégig barátságosan kért, bár a „*mert ha netalán nem tennének eleget kérésünknek, tudják meg, hogy mi más módot választunk*” szövegrész 1580-ban,¹² a „fürdőbeli kaland” után két évvel sajátos keserű ízt adhatott Balassi kéziratos sorainak (4. kép) a selmeci levélolvasó városatyák szűk körében.

¹¹ Szitnyai Z.: Balassi i. m. (1963) 13. 15.

¹² Eckhardt Sándor: Balassi Bálint ismeretlen levele. In. Irodalomtörténet, (1949) 1. sz. 148-149.